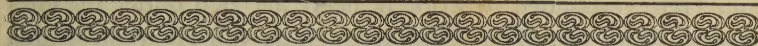
Gereformeerd Theologisch Tijdschrift.
Redactie-Adres: Prof. Dr T. HOEKSTRA te Kampen.
Aflevering 3. Juli 1927.

ALGEMEEN KARAKTER VAN HOSEA'S ZONDEPREDIKING

door

Dr. J. RIDDERBOS.

Het is duidelijk, dat heel de tijd, waarin Hosea heeft geprofeteerd, zoowel de voorspoedige regeeringsjaren van Jerobeam II als de daarna komende periode van politieke ontbinding, in godsdienstig-zedelijk opzicht door hem beschouwd wordt als een tijdperk van afval en ontaarding.

Om het schuldige karakter der zonde te sterker te doen uitkomen, stelt Hosea haar meermalen naast de verkregen welvaart en rijkdom. Ofschoon de HEERE van dien rijkdom de Gever is, ziet Israel er eene aanleiding in om de Baäls te dienen, daar ze dezen er de eer van geeft. [1]) De priesters hebben de zonde vermeerderd, naarmate zij in eer en aanzien toenamen. [2]) Israel heeft de plaatsen van den zondigen cultus vermeerderd in verhouding van zijn meerdere welvaart. [3])

Israel gaat prat op zijne verworven schatten en ziet daarin het bewijs, dat het geen schuld op zich geladen heeft. [4]) „Naar den overvloed van hun weide werden zij verzadigd; toen zij verzadigd waren, verhief zich hun hart, daarom hebben zij Mij vergeten.' [5])

Bij dit alles kan men zeker ook denken, dat die welvaart voor Israel de aanleiding tot vermeerdering der zonde is geworden. Maar Hosea spreekt dit niet uitdrukkelijk uit. Hoofd-

---

[1]) 2 : 4, 7. [2]) 4 : 7. [3]) 10 : 1. [4]) 12 : 9. [5]) 13 : 6.

strekking van deze plaatsen is te wijzen op Israels o n d a n k-b a a r h e i d : in plaats van door de zegeningen Gods nauwer aan Hem verbonden te worden, heeft het zich onder dit alles steeds verder van Hem verwijderd, en de van Hem ontvangen zegeningen gewijd aan den Baäl, terwijl het den HEERE vergat. [1])

De profeet is diep doordrongen van de o n t z e t t e n d e m a c h t, die de zonde over Israel heeft ; en hij zoekt het geheim hiervan ten principale niet in uitwendige omstandigheden, maar in de g e s t e l d h e i d v a n h e t h a r t.

Zoo wijst hij op Israels onbekeerlijkheid : „zij schikken hunne handelingen niet om weder te keeren tot hunnen God." [2]) Hij noemt ook den grond : „want een geest der hoererij is in hun binnenste, en den HEERE kennen zij niet". Op het niet-kennen van den HEERE als grond van Israels onbekeerlijkheid komen we terug. Het meest merkwaardige is echter, wat hier staat van dien „geest der hoererij". Reeds eerder heeft de profeet gezegd : „een geest der hoererij heeft hen doen dolen". [3]) In dien afval van God — want het woord „hoererij" is in beide gevallen allereerst figuurlijk te verstaan — constateert Hosea dus eene geestelijke macht, die Israel overheerscht. Het is niet onmogelijk, dat hij hier rechtstreeks denkt aan de inwerking van een boozen, Satanischen geest. Maar in ieder geval geeft hij op sprekende wijze uitdrukking aan het ontzaglijke feit, dat er in Israel is eene macht ten kwade, waaraan het geen weerstand vermag te bieden.

Die onbekeerlijkheid komt ook uit in de houding tegenover de profeten. De profeet, die de schuldigen bestraft, vindt „een strik des vogelaars op al zijne wegen, vijandschap in het huis van zijn God" : [4]) overal, tot in het heiligdom toe, loert de vijandschap op hem.

Israel laat zich ook niet tot inkeer brengen door de droeve

[1]) 2 : 12. [2]) 5 : 4; vgl. 11 : 7. [3]) 4 : 12. [4]) 9 : 8.

gevolgen van zijne zondige handelwijze, en door de slaande hand des HEEREN, die daarin werkt.

Als Efraïm zijne krankheid ziet, gaat het naar Assur, [1]) in plaats van te erkennen, dat de HEERE het is, die heeft verscheurd en ook alleen kan heelen. [2])

Al wordt door het heulen met de wereldmachten zijne kracht verteerd, Efraïm merkt het niet,

en zij keeren niet weder tot den HEERE hun God,
en zij zoeken Hem niet niettegenstaande dit alles. [3])

Daarom is er dan ook geene bekeering te wachten dan door het ingrijpen der Goddelijke genade. [4])

Hosea richt zich doorgaans tegen concrete zonden : de zonden van den cultus, van de maatschappelijke samenleving, van de politiek.

Bij dat alles dringt hij echter telkens weer door tot de booze b e g i n s e l e n, waaruit ze alle opkomen.

In heel zijn zondeprediking staat voortdurend de religieuse gedachte, de gedachte aan God, op den voorgrond. Al Israels zonde is niet anders dan a f v a l v a n G o d.

De profeet gebruikt een aantal benamingen, die alle hierop neerkomen. Hij omschrijft Israels zonde als het plegen van ontrouw [5]), als afval [6]), als een spreken van leugens tegen den HEERE, [7]) als een verlaten van den HEERE [8]); een wegvluchten van Hem. [9]) Hij verwijt zijn volksgenooten, dat zij naar den HEERE niet hooren, [10]) Hem in hoogmoed trotseeren. [11]) Israel weigert het juk der gehoorzaamheid aan zijn God te dragen, evenals eene weerspannige koe, die het opgelegde juk afschudt. [12]) Zij hebben het verbond overtreden, als Adam, en tegen des HEEREN wet misdreven. [13])

---

1) 15 : 13. 2) 6 : 1. 3) 7 : 10. 4) Zie beneden.
5) 5 : 7; 6 : 7. 6) 11 : 7; 7 : 13. 7) 7 : 13. 8) 4 : 10.
9) 7 : 13. 10) 9 : 17. 11) 5 : 5; 7 : 10; 13 : 6.
12) 4 : 16. 13) 6 : 7; 8 : 1.

Nog meer karakteristiek is de beeldsprakige benaming van „hoererij", die de eerste drie hoofdstukken beheerscht.

Die hoererij wordt hier nader omschreven als Baälsdienst. Ook later keert het verwijt van hoererij meermalen terug ; [1]) doorgaans weer in verband met den zondigen cultus, (waarbij dan de illegitieme Jahwe-vereering te Gilgal en Bethel eene belangrijke rol speelt); [2]) voorts ook in verband met het bijgeloovig orakel-vragen. [3])

Het beeld der hoererij is duidelijk : het duidt Israels zonde aan als afval en ontrouw tegenover den HEERE ; eene beeldspraak die berust op de aloude voorstelling van de verhouding tusschen den HEERE en Israel als een huwelijk. Dat het beeld der hoererij speciaal op den zondigen cultus wordt toegepast, ligt voor de hand : de Baäls, de stierbeelden enz. zijn de boelen, aan wie Israel de liefde geeft, die ze aan den HEERE is verschuldigd.

Voorts speelt in deze benaming ook eene rol de omstandigheid, dat heel deze zondige cultus gepaard ging met ontucht, ten deele ter eere der godheid gepleegd. Over het algemeen speelt de zinnendienst in heel dezen afval eene belangrijke rol. De profeet wijst op „hoererij, wijn en most", als op machten, die het hart, waarin ze eenmaal zich eene plaats veroverden, in beslag plegen te nemen. [4]) Elders wordt gezegd, dat het den Israelieten in hun bidden niet om den HEERE, maar om koren en most te doen is. [5])

Hoererij in figuurlijken en in eigenlijken zin gaan dus op het nauwst samen ; soms is het zelfs twijfelachtig, welke van beide Hosea bedoelt.

Dit alles mag echter niet voorbij doen zien, welk eene diepe opvatting van Israels zonde in die betiteling als „hoererij" tot uiting komt. Het allermeest, omdat die zonde aldus rechtstreeks gesteld wordt in het licht der liefde Gods, aan Israel betoond. Naarmate Hosea dien rijkdom en de teederheid dier

---

1) 4 : 12, 15, 18; 5 : 3, 4, 7; 6 : 10.
2) 4 : 15. 3) 4 : 12. 4) 4 : 11. 5) 7 : 14.

liefde dieper heeft gepeild, heeft hij ook het gruwelijke van Israels zonde smartelijker gevoeld en aangrijpender voorgesteld. Die wondervolle liefde, door den HEERE in het verleden en in het heden aan Israel bewezen, beantwoordt Israel door alles te verzaken, waartoe die liefde haar moest nopen, en alles te doen, waarvan die liefde haar moest terughouden.

Er is een nog meer bepaalde benaming, waaronder Israels wortelzonde door den profeet meermalen wordt aangeduid.

Zooals Hosea heel de religie saamvat in de „kennis van God", zoo wordt in het niet-kennen van Hem heel Israels zonde saamgevat.

In de beschrijving van Israels „hoererij" komt dit uit in de klacht over het niet-verstaan, dat koren, most en olie, zilver en goud haar door den HEERE gegeven zijn ;[1]) ze kent Hem niet in Zijne weldaden. Ook elders[2]) wordt het niet-kennen van den HEERE in één adem genoemd met Israels „hoererij", bedreven in den zondigen cultus. Maar het wordt ook in verband gebracht met de zedelijke verwildering.[3])

Dit ontbreken der kennis is wel mede een gevolg van het ontbreken der onderwijzing door de priesters,[4]) maar draagt toch allermeest een religieus-ethisch karakter. Gelijk deze kennis in liefde gegrond is en weer liefde wekt, zoo bestaat ook tusschen het niet-kennen aan de eene en de ontrouw, ondankbaarheid en liefdeloosheid aan de andere zijde eene dergelijke wisselwerking. „Een geest der hoererij is in hun binnenste, en den HEERE kennen ze niet".[5]) Beide hangen op het nauwste samen. Zij kennen Hem niet omdat die geest der hoererij in hun binnenste is en hen Hem vergeten doet.[6]) Aan den anderen kant wordt hier dit niet-kennen — samen met den „geest der hoererij" — genoemd als oorzaak, die aan Israel het wederkeeren tot God belet, dus als oorzaak van

[1]) 2 : 7. [2]) 5 : 4. [3]) 4 : 1 ; vgl. 6 : 6. [4]) vgl. 4 : 6.
[5]) 5 : 4. [6]) Vgl. 2 : 12.

Israels volharden in de hoererij. Immers omdat ze Hem niet kennen, hoereeren ze en brengen den Hem toekomenden dank aan de Baäls. [1])

Dit niet-kennen van den HEERE bestaat niet enkel daar, waar men een anderen god voor Hem in de plaats stelt, het gaat ook samen met een noemen van en een roemen in Zijn naam ; het wordt ook bij hen gevonden, die er prat op gaan : „mijn God ! wij kennen U, wij Israel !" [2])

Zij kennen Hem toch niet in waarheid, omdat Hij, schoon ook de mond Hem noemt, een vreemde is voor het hart. Zij kennen Hem niet uit Zijne daden in het verleden, waaraan Hosea Israel met zooveel nadruk herinnert ; en zij verstaan niet, op welke wijze Hij gediend wil worden.

Al is deze kennis dan ook niet een bloot theoretische, toch ligt in Hosea's verwijt o. i. wel degelijk opgesloten, dat Israel eene valsche gedachte aangaande den HEERE heeft.

Hiermede komen wij aan eene van Israels fundamenteele zonden : de valsche Godsvoorstelling. Dat Israel zich aangaande den HEERE eene andere voorstelling vormt dan die door den profeet wordt verkondigd, blijkt op allerlei wijze. Hosea zegt, dat de kennis van God ontbreekt — Israel beweert Hem te kennen. Hosea zegt, dat de HEERE Israels God niet meer is — Israel gaat er nog prat op, het volk des HEEREN te zijn. [3]) Hosea beschuldigt het volk, van den HEERE te zijn afgevallen — Israel meent Hem met zijne offers en gebeden te eeren.

Met dit laatste is genoemd een hoogst belangrijk punt, waarop deze tweeërlei Godsvoorstelling aan het licht treedt : de beoordeeling van de waarde van den cultus.

Hosea heeft niet alleen de uiterlijke ontaarding van den cultus op het scherpst bestraft, maar ook enkele meer algemeene uitspraken over de waarde van den offerdienst gedaan ter bestrijding van de valsche waardschatting van den cultus door zijne tijdgenooten.

---

[1]) 2 : 7. [2]) 8 : 2. [3]) 8 : 2.

Het zijn vooral deze uitspraken, waarop men zich beroept voor de stelling, dat Hosea den offerdienst als zoodanig zou veroordeeld hebben. Wij wezen echter vroeger op eene uitspraak, waaruit blijkt, dat de cultus ook voor hem een vanzelfsprekend bestanddeel van Israels godsvereering is.

Bij dat licht moeten dan ook bezien worden de uitspraken, waarin Hosea Isrels vertrouwen op de offers bestrijdt. Hij bedoelt niet, dat die offers er niet bij behooren, maar ze zijn niet het eenige en ook niet het voornaamste, dat de HEERE zoekt. En ze worden voor God waardeloos en zelfs verwerpelijk, wanneer ze gebracht worden door een volk, dat zich om de hoogere eischen Gods niet bekreunt, en trouwens ook in dien offerdienst zelf allerlei Heidensche praktijken uitoefent.

Iets anders wordt dan ook in de bedoelde uitspraken niet gezegd.

Zoo wanneer hij, met het oog op den dag, waarop Israel en Juda zullen „struikelen" en ten val komen, zegt:

Met hunne schapen en hunne runderen zullen zij heengaan,
om den HEERE te zoeken, maar Hem niet vinden. [1])

Dat „hunne" legt — niet zonder heilige ironie — er den nadruk op, dat die schapen en runderen bij hen *het* middel zijn, waarvan zij alles verwachten. De ontgoocheling zal echter bitter zijn; ze zullen ervaren, dat de HEERE nog (en eerst) iets anders wil dan dit.

Evenzoo in het woord:

Slachtoffers, Mij aangeboden, offeren zij,
vleesch, en zij eten,
de HEERE heeft geen lust daaraan. [2])

Ook hier wordt weer de Goddelijke minachting voor deze offers onverholen uitgesproken: ze zijn slechts vleesch, en het „en zij eten" geeft duidelijk te kennen, waarom het den brengers eigenlijk te doen is. Het is eene geheel ongerijmde

---

1) 5 : 6. 2) 8 : 13.

gedachte, dat de HEERE in zulke offers, waaraan de ware gezindheid ten eenenmale ontbreekt, een welgevallen zou kunnen hebben.

Niet anders staat het in het bekende woord :

Want in goedheid heb Ik lust,
en niet in offerande,
in kennis van God
meer dan in brandoffers. [1])

We hebben hier twee parallelloopende uitspraken, de eerste in absoluten vorm („niet"), de tweede in relatieven vorm („meer dan"). Daar beide versleden blijkbaar hetzelfde bedoelen, is de vraag, of men het eerste lid verklaren moet naar het tweede, en dus beide relatief moet opvatten ; of omgekeerd. Het eerste is zeker niet onmogelijk ; immers is het een spraakgebruik, dat in het O. T. meermalen voorkomt, om in dergelijken absoluten vorm iets te poneeren, dat toch in den grond der zaak relatief bedoeld is. [2]) Op grond van het bovenstaande moet stellig worden aangenomen, dat dit ook hier de bedoeling is. Hosea wil niet zeggen, dat het offer in volstrekten zin door den HEERE wordt verworpen, maar dat goedheid en kennis van God het eerste en het eigenlijke is wat God vraagt.

Evenals met het offer, staat het met het gebed :

Zij roepen niet tot Mij in hun hart,
wanneer zij jammeren op hunne zitplaatsen ;
om koren en most verwonden zij zich,
zij wijken af van Mij. [3])

Hier wordt dus voor het rechte gebed als eisch gesteld, dat men niet enkel met de lippen, maar in zijn hart tot den HEERE zal roepen. Dit is het, wat aan het gebed der Israelieten ontbreekt. Hun lippen noemen wel Zijn naam, maar

[1]) 6 : 6; vgl. 1 Sam. 15 : 22.
[2]) Vgl. Spr. 8 : 10; 17 : 12; Joël 2 : 13. [3]) 7 : 14.

hun hart blijft verre van Hem, en denkt slechts aan koren en most. Hierom, niet om Zijn gunst, is het hun te doen, als ze zich „verwonden" : eene aanduiding, dat ze buitendien nog de Heidensche gewoonte volgden om zich bij het gebed bloedige insnijdingen te maken.

Intusschen blijkt uit dit alles dan toch, met welk een kracht en ernst Hosea is opgekomen tegen het wanbegrip zijner tijdgenooten, alsof de dienst des HEEREN eigenlijk bestond in het slachten van schapen en runderen, en het op de lippen nemen van Zijn naam. En natuurlijk gaat dit wanbegrip terug op eene valsche voorstelling, die zij zich vormen aangaande God.

Overigens is dit niet het eenige punt. Op allerlei wijze is de Godsvoorstelling van het volk in strijd met Hosea's verkondiging van dien geestelijken en zedelijken God, die overeenkomstig Zijn wezen Zich aan Israel heeft geopenbaard en ook in de toekomst openbaren wil, maar die dan ook met Zijne geestelijk-zedelijke eischen tot Israel komt.

Hiertegenover denken zij zich den HEERE als een God, die door een beeld symbolisch voorgesteld of zelfs afgebeeld worden kan en mag ; naast wien ook de Baäls mogen worden gediend ; en wiens macht beperkt is, daar ze niet aan Hem, maar aan de Baäls de zegeningen van Kanaän toeschrijven. [1]) Een God, die — we zagen het — door louter uitwendige handelingen, offers en gebed, geëerd wordt ; ja die behagen kan scheppen in offerfeesten, [2]) waar Israel „jubelt als de volken" [3]), zich overgeeft aan een zinnelijke vreugde, waarbij de offers slechts worden beschouwd als eene gelegenheid om te slachten en vleesch te eten, [4]) en waarbij de hoererij eene belangrijke rol speelt.

Kortom, deze Jahwe der volksvoorstelling draagt veelszins de trekken van de afgoden der Heidenen, is tot een natuurwezen, een God van zinnendienst verlaagd, en verschilt

---

[1]) 2 : 4. [2]) 9 : 1. [3]) 9 : 1. [4]) 8 : 13.

weinig van de Baäls, die men naast Hem dient, en welker naam men ook op Hem schijnt te hebben toegepast.[1]) M. a. w. we vinden hier eene paganiseering van de Godsvoorstelling, die samengaat met de paganiseering van den cultus.

We hebben hier een der punten, waar op het sterkst naar voren treedt de tegenstelling, die er bestaat tusschen de profetische beschouwing van Israels geschiedenis en die van de moderne evolutie-theorie, zooals die een tijdlang in zeer krassen vorm schier oppermachtig heeft geheerscht, maar ook thans in meer gematigden vorm nog door velen wordt aangehangen.

Natuurlijk ziet ook deze theorie in de boven uiteengezette gegevens het bewijs, dat Hosea en andere profeten met hun Godsvoorstelling stonden tegenover het volk.

Maar ze geeft hiervan eene principieël andere verklaring. Ze zoekt de oorzaak niet met Hosea in den *afval* des volks, maar in de *ontwikkeling*, waardoor hij en andere profeten aan de dusver geldende voorstelling waren ontgroeid.

Heel Israels godsdienst, zooals Hosea dien aantrof, speciaal ook de door hem als afval bestempelde cultus, was de vrucht van „eene ontwikkeling, die zich met historische noodzakelijkheid voltrokken had".[2])

Dat Israel aanstonds na de vestiging in Kanaän de Baäls begon te vereeren, was een natuurlijk gevolg van den overgang uit het nomadenleven tot het boerenleven. In de woestijn hadden de Israelietische stammen eene n o m a d e n r e l i g i e,

---

[1]) 2 : 15.

[2]) H. Gressmann, Die älteste Geschichtsschreibung und Prophetie Israels, Göttingen 1910, bl. 364. Zie voor de volgende uiteenzetting de verdere bewijsplaatsen in mijn Israel en de Baäls, afval of ontwikkeling. Bosch, Nijverdal, bl. 9 v.v.

niet alleen vóór Mozes' optreden, maar ook toen ze door Mozes' invloed Jahwe als God hadden aangenomen; deze God toch was toen niet anders dan een God der steppe. In Kanaän leerden ze dan van de overwonnen Kanaänieten den landbouw en den daarbij behoorenden Baälsdienst. Door samensmelting hiervan met den Jahwe-dienst ontstond nu de Israelietische boerenreligie, waarin Jahwe de functies der Kanaänietische Baäls (het schenken van koren en most enz.) had overgenomen, en evenzoo op de eenmaal aan hen gewijde offerplaatsen den cultus (offers, feesten enz.) ontving, die vroeger aan hen was gewijd; en het was deze boerenreligie, die Hosea rondom zich aanschouwde.

In de meest consequente conceptie der evolutionistische voorstelling wordt nu dit alles uitsluitend uit het oogpunt der ontwikkeling beschouwd. Zoowel de Baälsdienst als het daarop volgend syncretisme tusschen Jahwe- en Baälsdienst waren stappen voorwaarts op den weg van Isrels religieuze ontwikkeling. Dat Hosea en andere profeten met dit alles geen vrede meer konden nemen, was alleen omdat voor hen was opgegaan het licht eener nog hoogere religie. Dat ze dit nu voor hun tijdgenooten lieten schijnen, blijft natuurlijk hun onvergankelijke verdienste. Alleen, hun beschuldiging van afval was onrechtvaardig. Immers, dat de profeten tegenover het volk kwamen te staan, lag niet aan het volk, maar enkel hieraan, dat zij de baanbrekers waren van eene nieuwe periode in de geschiedenis van Israels godsdienst. Wat zij afval noemden, was slechts een lagere sport op den ladder der ontwikkeling, een sport, die ook aan de profeten zelf het mogelijk had gemaakt, nog hooger te stijgen.

Nu wordt deze voorstelling in zoo krassen vorm tegenwoordig niet meer aanvaard. Men heeft meer oog gekregen voor de beteekenis der Godsopenbaring, door Mozes' bemiddeling tot stand gekomen. Men legt er nadruk op, dat de lijn der evolutie niet ongestoord opwaarts gaat, maar dat er ook dalingen in die lijn zijn te constateeren. Zoo spreekt men dan

ook hier van een „neerhalen der Jahwe-religie" tot een lager standpunt. [1])

Maar bij dat alles kan men toch Hosea's beschuldiging van afval niet als rechtmatig erkennen, omdat men heel dit verloop der dingen blijft beschouwen als een proces, dat zich met historische noodzakelijkheid heeft voltrokken. Natuurlijk speelt hierbij eene groote rol de altijd nog veel te lage voorstelling, die men zich vormt van de Mozaïsche openbaring. Maar deze voorstelling is niet de diepste grond, veeleer is ze zelf het gevolg van de theorie, die de heilige historie van zonde en genade omzet in een evolutionistisch proces, en daarom eene zoo hoogstaande openbaring aan den aanvang van Isrels historie niet kan gebruiken.

Dat heel deze voorstelling door het getuigenis van Hosea en andere profeten in hooge mate onwaarschijnlijk wordt, heb ik elders aangetoond ; [1]) hier is het slechts mijn bedoeling, te doen uitkomen de diepe klove, die er gaapt tusschen haar en de geschiedbeschouwing der profeten. En op deze is heel hun prediking van zonde en genade gebaseerd. Daarom richt zich de moderne voorstelling niet enkel tegen de betrouwbaarheid van enkele historische boeken, maar tast ze heel het Oude Testament in zijn hartader aan.

---

1) Vgl. B. Duhm, Die Propheten, Tübingen 1916, bl. 117.

2) Israel en de Baäls.

Verslag van de Zestiende Algemeene Vergadering der Vereeniging van Predikanten van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden Woensdag 20 en Donderdag 21 April 1927 in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen, Mariaplaats te Utrecht.

(Vervolg en slot.)

13. De vergadering wordt Donderdagmorgen heropend door den Voorzitter om negen uur. Gezongen is Psalm 25 : 2. Gelezen de drieëntwintigste psalm. Daarna is gebeden.

14. Aan de orde is het referaat van *Dr E. D. Kraan* van *Vlaardingen* over het onderwerp :

Openbaring en Mysterie.

Aangezien dit referaat in druk verschijnt volstaan we hier met de mededeeling dat de referent eerst naging hoe de verhouding van beide geconstrueerd wordt ; vervolgens liet hij daarop zijn critiek hooren om ten slotte enkele thetische opmerkingen te maken.

15. Bij de discussie verklaart *Dr H. W. van der Vaart Smit* van *Zuid-Beyerland* geen behoefte te hebben aan debat, want hij heeft het referaat met instemming aangehoord. De keuze van titel en onderwerp hield ongetwijfeld verband met den jongsten kerkelijken strijd. Nu is hij het er mee eens, dat daarvan in het referaat geen hoofdmoot is gemaakt, maar hij had toch wel gewild dat de referent er een toepassing bij gegeven had op de theorie van de „hoogere werkelijkheid" door Dr Geelkerken verkondigd in betrekking tot de bekende onderdeelen van Genesis en waarbij de grondslag der openbaring werd losgelaten.

Dr J. Thijs van *Zwolle* heeft dezelfde opmerking als de vorige spreker.

Hij vraagt nog hoe het te verklaren is dat Barth zooveel invloed heeft op Gereformeerde kringen in Duitschland. Is dit alleen uit reactie tegen de ervaringstheologie of zijn daarvoor ook andere oorzaken?

Ds D. Hoek van *Enkhuizen* vraagt of niet een vruchtbaarder methode van behandeling mogelijk ware geweest. Spr. zou een meer theologische behandeling op prijs hebben gesteld. Ook merkt hij op dat de referent niet sprak over openbaring en mysterie maar over mysterie en openbaring. Ware het methodisch niet juister geweest wanneer de referent eerst van beide een korte omschrijving had gegeven? Het is hem nu nog niet recht duidelijk hoe de verhouding tusschen beide is. Ook heeft hij bezwaar tegen het gebruik van verschillende termen, die niet duidelijk zijn, zooals b.v. de horizontale en de verticale lijn.

De referent antwoordt aan Dr Thijs, dat Barth slechts door hem genoemd is in zooverre deze in rapport kwam met zijn onderwerp. De vraag van Dr Thijs valt buiten de behandeling van dit onderwerp. Wèl wil hij zeggen dat ook naar zijn meening de invloed van Barth te verklaren is uit reactie tegen de ervaringstheologie.

Aan Dr v. d. Vaart Smit antwoordt hij dat heel zijn referaat een toepassing en antwoord is op de theorie van Geelkerken. Een bizondere toepassing was daarom niet noodig.

En aan Ds Hoek geeft referent toe, dat de methode ook een andere had kunnen zijn. Hij heeft verklaard waarom hij deze methode koos. Hij meent in zijn referaat de verhouding tusschen mysterie eenerzijds en formeele en materieele openbaring anderzijds te hebben aangegeven. Verder dan hij ging kon niet gegaan worden. De vreemde termen waarop Ds Hoek captie maakte zijn niet afkomstig van referent. Hij heeft ze niet zelf gebruikt maar ze aangehaald van Barth en anderen. De wereld, al het geschapene is naar Barth's terminologie de horizontale lijn, terwijl al wat daarachter ligt,

waarvan we eigenlijk niets weten de verticale lijn is, die zoo nu en dan flitst in de wereld.

De Voorzitter geeft andermaal gelegenheid om van gedachten te wisselen.

Dr H. W. van der Vaart Smit van *Zuid-Beyerland* wil den referent nog wat uit zijn tent lokken.

Hij zegt: de referent zag het conflict meest met Kierkegaard, Otto en Barth. Dat is het conflict met het irrationalisme. Maar spr. ziet het veel meer als tegenstelling met het Kantianisme. Hij vraagt of de referent wil aantoonen waarin dan het irrationalisme in het conflict in onze Kerken uitkomt.

Ds Joh. Jansen sluit zich bij den vorigen spreker aan en zou ook gaarne een toespitsing willen van het referaat op de huidige kerkelijke kwestie.

Maar hij heeft nog een vraag. In Genesis I is er eerst duisternis en dan licht. Is dat eerst mysterie en dan openbaring?

En dan vraagt spr. nog: wat is het mysterie? Naarmate de openbaring voortschrijdt komen we te meer in aanraking met het mysterie. Deze uitspraak doet spr. vragen: maar wat is nu het mysterie? Is dat: God in de openbaring?

Ds G. B. Wurth van *Souburg* stelt dezelfde vraag als Ds Jansen op 't laatst deed.

Komt de referent niet in de richting van Barth wanneer hij zegt: hoe meer openbaring hoe meer mysterie?

Terwijl ten slotte *Ds W. F. C. van Helsdingen* van *Augustinusga* gaarne wilde dat referent had gesproken over het verband van het beeld Gods en de openbaring.

De referent antwoordt hierop nog dat de wijze waarop Dr Geelkerken en Dr Haitjema de zaak hebben benaderd niet dezelfde is. Spr. heeft zich vooral gericht tegen de beschouwing van Haitjema, tegen het irrationeele.

De openbaring begon toen God sprak. Mysterie is de kennis die er van God uitging.

En in verband met de uitspraak: hoe meer openbaring hoe meer mysterie herinnert hij er aan dat er in de openbaring is centrum en periferie.

De Voorzitter dankt Dr Kraan voor zijn referaat dat zeer actueel was.

15. De morgenvergadering wordt nu gesloten. Des middags om één uur wordt de vergadering heropend met het zingen van Ps. 43 : 3.

16. Aan de orde is nu het referaat van *Ds J. A. Tazelaar* van *Rotterdam* over het onderwerp :

Het gebruik van Beeldspraak en Illustratiën in de Prediking (des Woords).

Ds Tazelaar draagt zijn referaat voor aan de hand van de volgende stellingen :

I. Beeldspraak in de Prediking behoort niet tot de Inventie, maar tot de Elocutie.

II. Beeldspraak in de Prediking dient om het abstracte door middel van het concrete te verduidelijken.

III. Gebruik van Beeldspraak (alsmede van Illustratiën) is zoowel uit theoretisch oogpunt (om het voorbeeld van de Profeten, van Christus en van de Apostelen), als uit practisch oogpunt (om de psychologisch-paedagogische waarde) homiletische eisch.

IV. De vereischten, waaraan de Beeldspraak heeft te voldoen, zijn, behalve het beantwoorden aan de wetten van associatie en causaliteit,, duidelijkheid en eenvoud.

V. De gevaren, die bij het gebruik van Beeldspraak (alsook van Illustratiën) te vermijden zijn, zijn vooral „verkeerd" gebruik en overmatig gebruik.

VI. Illustratiën in de Prediking dienen om de gedachten van den tekst door middel van voorbeelden toe te lichten.

VII. Illustratiën zijn bij voorkeur te ontleenen aan de Heilige Schrift zelf, en voorts, mits met voorzichtige keur en sterke beperking, aan onderscheiden levensgebied.

VIII. De bezwaren tegen het gebruik van andere Illustratiën dan die aan den Bijbel zelf zijn ontleend, zijn te formuleeren in dezen zin, dat Illustratiën vaak „meer kosten dan ze waard zijn".

17. Bij de bespreking wijst *Ds D. K. Wielenga* van *Diemen* op de vijfde stelling.

De referent noemde eenige afschrikwekkende voorbeelden van ongewenschte beeldspraak. Maar, zegt spr., de hoorders zullen die beelden toen zoo vreemd niet hebben gevonden. Hij noemt eenige voorbeelden van beeldspraak, die hij aantrof onder de Soembaneezen, en die wij heel vreemd zullen vinden, terwijl ze daar heel gewoon zijn. Voor zeer eenvoudige menschen kunnen sommige beelden zeer geschikt zijn, terwijl anderen ze platvloersch zullen vinden. Spr. acht het een gebrek dat wij zoo weinig beelden hebben.

Ds S. Datema van *Driebergen* spreekt in verband met de tweede stelling als zijn meening uit dat de Bijbel concreet is. De tweede stelling zegt dat beelden dienen om het abstracte concreet te maken. Spr. vraagt of beelden dan nog wel noodig zijn.

In de derde stelling noemt referent het gebruik van beeldspraak een homiletische eisch. Spr. vraagt of dat niet te sterk is. Moet hier niet met de persoonlijkheid van den prediker worden gerekend ?

Bij de behandeling van de zevende stelling zei referent dat de prediker geen illustraties geve uit zijn eigen leven. Maar spr. vraagt of dit onwillekeurig toch niet geschieden kan. Hij noeme zichzelven niet, maar zal het en moet het in zijn prediking niet uitkomen wie hij is ?

Dr C. J. Goslinga van *Buitenpost* herinnert aan wat Russell zei dat we preeken moeten niet over abstracties, maar concreet. Niet over barmhartigheid, maar over de barmhartigen. Maar spr. vraagt of wij nu het voorbeeld van Jezus moeten volgen en in gelijkenissen spreken ? Referent heeft gezegd : er mogen niet te veel beelden worden gebruikt, maar spr. meent dat de vraag beslist of men er al dan niet de gave voor heeft. Hij verhaalt van een predikant, die opzettelijk naar de markt ging om daar af te luisteren hoe de marktkramers het volk toespraken. Spr. vraagt of daar bezwaar tegen kan zijn.

Ds J. G. Kunst van *Arnhem* wijst op het onderscheid in

Oostersch en Westersch bewustzijn. De H. Schrift kwam tot ons uit het Oosten. Ook daarom zijn er veel beelden in de H. Schrift. Maar is dat nu, zonder meer, bindend ook voor ons?

De referent antwoordt aan Ds. Wielenga het wel met hem eens te zijn. Maar hij vraagt toch: de hoorders vonden het wel goed, maar was het nu daarom ook goed?

Aan Ds Datema, dat hij niet heeft gezegd: de Schrift 's nooit abstract. Wie het gebruik van beeldspraak niet recht weet toe te passen moet trachten het te leeren. Referent meent niet te ver te gaan door het gebruik van beeldspraak een homiletische eisch te noemen. De *invisibilia* moeten door de *visibilia* worden benaderd.

Aan Ds Kunst antwoordt referent, dat hij ook op het verschil van Oostersch en Westersch bewustzijn wees. Hij heeft echter ook op andere gronden, dan het voorkomen van beelden in den Bijbel, op het gebruik ervan aangedrongen. Wij moeten trachten nieuwe beelden te vinden in het leven en die goed te gebruiken.

Referent, Dr Goslinga beantwoordend, heeft geen bezwaar tegen het gaan luisteren op de markt. Beroemde predikers hebben woorden, uitdrukkingen, beelden aan de straat opgevangen. Het volk schept de taal, de geleerde raapt het op en geeft het aan het volk terug en dan wordt het verstaan.
Het spreken door gelijkenissen, zooals Jezus dat deed, is heel iets anders dan wij kunnen doen. Jezus zag den achtergrond der dingen. Wij zien er tegen aan. Referent heeft tot het spreken van gelijkenissen niet aangespoord. Ze nemen veel plaats in. Ze zijn niet altijd duidelijk. Ze hebben zelf vaak weer verklaring noodig. Slechts heel weinigen zijn er toe in staat om ze te ontwerpen.

En aan Ds Datema antwoordt de referent dat hij het met zijn opmerking omtrent het spreken over onszelf wel eens is. Het innerlijke leven van den prediker wordt openbaar in zijn prediking. Maar er moet rekening gehouden worden met het gevaar dat de hoorders juist dat persoonlijke van den prediker onthouden en de eigenlijke boodschap niet.

Ten slotte nog even terugkomend op wat Ds Wielenga zeide, dat de menschen met die vreemde beelden tevreden waren, zegt referent : dit moge waar zijn, maar een beeld als van Luther, waarin Jezus een braadkip wordt genoemd, neemt toch niemand van ons over. En tegen de preek van Colerus over een nieuwen preekstoel (referent had die preek genoemd) kwamen ernstige bezwaren in.

18. De Voorzitter dankt Ds Tazelaar voor zijn referaat, dat zulk een practisch onderwerp behandelde en ons zoo direct in aanraking bracht met ons ambt. De wijze waarop Ds. Tazelaar zijn referaat inkleedde en voordroeg illustreert hoe een prediker van beelden en illustraties gebruik moet maken.

19. *Ds F. W. Bramer* meent, bij de rondvraag, dat Ds Tazelaar den bizonderen dank der vergadering verdient, waar hij alleen stellingen gaf. Hij spreekt den wensch uit dat allen voortaan ook zoo zullen doen.

Ds W. F. C. van Helsdingen werpt nog de gedachte op of vergaderen in de tweede week na Paschen niet profijtelijker zou zijn, maar de vergadering wil met het oog op de catechisaties daar niet aan.

20. Aan het eind der vergadering dankt de Voorzitter allen, die hebben meegewerkt aan het zoo uitnemend slagen der vergaderingen. Uitnemende referaten zijn ons gegeven. Moge God ons werk zegenen !

21. Na dankgebed van *Ds J. A. Tazelaar* sluit de Voorzitter de vergadering.

Arnhem. J. G. KUNST, Secretaris.

KRONIEK.

Heldenvereering. — Christengemeinschaft. — Verschillend oordeel over Barth. — Vrij knus. — Consequenties. — Eendracht maakt macht.

Het zou niet moeilijk vallen thans een „Kroniek" te vullen met de mededeeling van praestaties in de Vliegkunst.

Wat het menschenhart heden ten dage durchbebt is vooral het groote op het gebied van de sport.

We hebben het aan Lindbergh gezien. Er is haast geen grooter enthousiasme denkbaar, dan waarmee deze jonge, roekelooze luchtheld in twee werelddeelen is ontvangen.

Daar lijkt het enthousiasme voor een toch alleszins grootere praestatie als de radioverbinding met de beide Indiën door Philips niet naar.

Is er bij dit alles nog belangstelling bij de menschen voor Kerkelijke dingen ?

Wie zoekt het nog daar ?

Aan den voorbijgang van de Kerk herinnerde vorige maand zeer sterk het artikel van den heer Smit in Eltheto. Hij bespreekt in het Meinummer het verschijnsel van *„die Christengemeinschaft"* ; een beweging, die zich in Duitschland sterk uitbreidt.

Welk Christendom bedoeld is blijkt niet onduidelijk uit een voorwoord van een door die Gemeinschaft uitgegeven boekenserie :

> Diese Schriftenreihe verkündet den allgegenwärtigen Christus im mannigfaltigen Leben der Natur, im Jahreslauf und menschlichen Lebenslauf, im Kulturschaffen der Menschheit von den Urzeiten bis zu den Vorkämpfern einer groszen, geistesweiten Zukunft".

Tegenover den Bijbel staat die Gemeinschaft diep eerbiedig als tegenover „de sacrale oorkonden van de diepste mysteriën der menschheid, maar men is volkomen vrij van traditioneele gebondenheid aan den Bijbel als Gods Woord".

Dat is nu zoo'n groot wonder niet wanneer men weet, dat die Gemeinschaft den nadruk wil laten leggen op de beteekenis der oude mysteriën als bodem en voorwaarde voor het Christendom: Het Golgotha- en Paaschmysterie is de centrale wijdingsdaad, waardoor de inhoud der oude mysteriën is onthuld.

Veel verwachting hebben wij van „deze allersterkste concentratie op den Christus bij de allerwijdste expansie van godsdienst-historisch denken" niet.

De surrogaten, die in de plaats komen van Christus' Kerk nemen toe. Een van de voormannen der Gemeinschaft Dr Rittelmeyer zegt over dit verschijnsel:

> „Wer den Mut zum innern Horchen hat, der weisz dasz göttliche Mächte den Menschen immer ganz sicher führen, wenn er sich von ihnen nur führen lassen will. Das ist die Gesinnung... die wir pflegen sollen"...

Dit innere horchen is echter de zwakheid van al zulke Gesinnungen, die men maar liever niet en nergens pflegen soll. Bij al de lauwheid en slapheid van de Kerk, die we als Christenen als schuld gevoelen, is toch dit haar eeuwige kracht dat ze een door Gods Geest gewerkte Gesinnung heeft om naar Gods getuigenis in Zijn Woord en daarnaar alleen te hooren, omdat zij gelooft dat de Christus *der Schriften* en Hij alleen ganz sicher führt, der sich von Ihm nur führen läszt.

Over Duitschland gesproken: In het Weekbl. voor Chr. en C. trof ons het oordeel dat Helmut Groos uitgesproken heeft over de theologie van Karl Barth. Prof. Kohnstamm deelt ons dit mee in zijn opstel over Idealisme en Christendom; Dr K. zegt:

„De lezers van dit tijdschrift zullen begrijpen, dat ik met gespannen verwachting tegemoet zag wat deze bij uitstek grondigè kenner van het Duitsche geestesleven der laatste anderhalve eeuw hierover (n.l. de dialektische theologie, v. D.) te zeggen heeft. Welnu, ik heb hier in weinige bladzijden de quintessens van mijn diagnose op elk punt bevestigd gevonden."

Wij mogen de lezers van deze kroniek er aan herinneren dat wij voor ettelijke maanden deze diagnose van prof. K. hebben weergegeven.

Van Groos haalt hij nu o.a. deze uitspraken aan :

„Der absolute Dualismus Barths geht nun andererseits „nicht ohne weiteres auf das Christentum zurück, sondern „doch auf den Idealismus. Die Berufung auf Kant ist „richtig (men denke aan beider afwijzing van het gebed !) „aber hinter Kant steht zuletzt Platon".

En de oorsprong daarvan, zoo gaat het artikel voort, is de loochening van de geschiedenis :

„der Geschichte wird die ihr im Christentum zukom- „mende Bedeutung restlos abgesprochen".

Met Schleiermacher loochent Barth de geheele Eschatologie als hij de verwachting der wederkomst verwerpt als Erwartung eines groben, theatralischen Spektakels (Röm. br. 484).

„Erst seit Schleiermacher ist es möglich dass ein groszer „Theologe offen und fast ungerügt die christliche End- „erwartung bestreitet".

En omtrent Barths beschouwing over de vleeschwording des Woords haalt K. dit zeggen van Groos aan :

„Dieses Element im Christentum, das wohl sein wesent- „lichsten Moment, die treibende Kraft in ihm ist, wird bei „Barth ausgeschaltet".

Te meer trekt dit de aandacht omdat schier terzelfder tijd Ds Buskes in zijn lezenswaardig artikel „Over de verwachting van de Toekomst des Heeren" in „Onder Eigen Vaandel" zoo geheel anders spreekt over Barth.

Op blz. 160 zegt Ds Buskes : Kerk en theologie zijn bezig zich aan den machtigen maar noodlottigen greep van Schleiermacher te ontworstelen. De gedachten van het Koninkrijk Gods en de toekomst des Heeren worden opnieuw in hun oorspronkelijk, d.w.z. bijbelsche beteekenis gekend en aanvaard". Waarbij Ds B. dan in een noot aanteekent : „Hier ligt voor een groot deel de beteekenis van Karl Barth en de zijnen".

Het kan aan de onduidelijkheid van Barth liggen bij wien het overigens niet gewenscht is te gaan als hij den philosoof, van wien men eens moet gezegd hebben dat hij aan den avond van zijn leven klaagde : Van al mijn discipelen, heeft slechts één mij verstaan, en die heeft mij nog misverstaan.

Maar het is toch een merkwaardig geval !

Als Kroniekschrijver vraag ik mij af : Zou het misschien liggen in de vraag, wat we bij Barth onder „de toekomst" verstaan moeten.

Ik zit niet met Groos' maar met Buskes' bewering verlegen, wanneer ik Barth bij hetgeen hijzelf als „eschatologie" in zijn inhoudsopgave aangeeft, hoor zeggen (Römerbrief 231) :

> Ich „lebte" ist als Vergangenheit so wenig wörtlich zu nehmen, wie das entsprechende : „Ich werde leben" (6^2) als Zukunft. Urgeschichtlich hier, endgeschichtlich dort ist dieses „Leben", *nicht aber geschichtlich* als ob es etwa eine bestimmte Zeit im Gegensatz zu andern Zeiten in der Geschichte eines oder vieler oder aller Menschen ausfüllte, alsob es nicht zeitlos eine bestimmte *Qualifizierung aller* Menschen zeit wäre...... Das Leben, auf das jene „Vergangenheit" und „Zukunft" hinweist hat *keine historische* Ausdehnung, es ist im Gegensatz zu dem gegebenen Leben der Gegenwart das ewige Leben... (cursiv. van mij v. D.).

Dit staat wel vast dat voor het besef van Ds Buskes Barths begrip van „toekomst des Heeren, zeker niet equivalent is met de beteekenis die prof. Gunning Jr. er aan hecht, van wien Ds. B. mooie citaten aanhaalt.

En dat in het licht van Barths meening omtrent het Christendom : „Christendom dat niet geheel en al en „restlos" eschatologie (men noteere het substantief ! v. D.) is, heeft met Christus geheel en al en restlos niets te maken" het heel wat anders is of ik Barth hoor zeggen : „Heel ons geloof moet eschatologisch zijn", dan wanneer ik uit den mond van prof. Gunning verneem : „Het geloof is altijd eschatologisch".

Wie J. M. in Woord en Geest is weet ik niet, maar het moest dan toch wel zoo wezen, dat op denzelfden datum 10 Juni waarin het Weekblad den waarschuwenden vinger opstak over Barth in verband met zijn „Echatologie" deze onbekende J. M. twee stukjes in W. en G. plaatste : het eerste een waarschuwing, dat de verwachting van de toekomst des Heeren niet tot werkeloosheid der Kerken mocht voeren : „Eschatologische werkeloosheid", en een regel of wat er onder een tweede driefakkeltje, waarin geklaagd wordt dat Barth zoo weinig bij Gereformeerden vriendelijk ontvangen wordt. Barth heet daar „Openbaringsgetuige" en hij „redeneert" niet, maar „getuigt", „diep doordrongen van de goddelijke majesteit van het Woord". „Zoo hebben Kuyper en Bavinck tot ons nooit gesproken. En zouden wij dan wat God aan Duitschland, neen aan de wereld schonk, *versmaden?"*

Inderdaad, J. M. zóó hebben Kuyper en Bavinck nooit tot ons gesproken. Over het „waarom niet" moge U thans weer opnieuw eenig licht zijn opgegaan door het artikel van Prof. Kohnstamm.

Intusschen vraagt men zich bij lezing van Ds Buskes' artikel als hij het over de Kerk heeft, af : Staan we toch niet veel verder als Geelkerken-groep en Assen van elkaar af dan menigeen, ook in den omtrek van Haarlem, waar het hereenigingsplan ontstond, zich voorstelt ?

Het zal toch zeker Prof. Haitjema alleen niet zijn, die bij de

uiteenzetting over de Kerk door Ds B. „grooten lust heeft, om bij die bladzijde over de Kerk eenige aanteekeningen te voegen".

Heeft Ds B. er de Artikelen 27—29 onzer Geloofsbelijdenis naast gelegd ? Wordt daar alleen van de ware, de heilige Kerk gesproken als voorwerp van het geloof ?

Ik was echter blij, dat ik in een noot een woord las van prof. v. d. Leeuw, dat hij toepast op een zeer wijden kring : „Wij hebben ons veel te knus en te behagelijk in deze wereld ingericht om eschatologisch te leven".

Ik denk n.l. dat dit woord in de ooren is blijven hangen van Ds Dijkstra van Amsterdam, die in een vergadering over reorganisatie der Herv. Kerk deze min vriendelijke verbijzondering van het „knus ingericht" gaf :

> „Hebben de Gereformeerden, die alles vrij knus hebben „opgericht, nog wel de(n) schreeuw in de ziel, dat het ook „bij hen de verwachte zaligheid nog niet is, en voelen zij „dat ook zij wel degelijk belang hebben bij den toestand „in de oude Kerk.

Nu dat weet Ds Dijkstra wel beter uit zijn Zwolschen tijd, toen hij aan de eerste helft van wat Luther noemt de vorming van een goeden dominé bezig was. Hij heeft met zijn thans hier tegen hem opponeerenden oud-collega menig debat bijgewoond en is zelf menigmaal bij een debat betrokken geweest, waarin Hervormde en Gereformeerde onderwijzers en leeraren met onderlinge groote waardeering handelden over principieele dingen ; waarbij echter over en weer — gerespecteerd werd „das heilige müssen" waardoor men om der belijdenis wille „uit de Kerk uitgegaan" was, of om der belijdenis wil in de Kerk was gebleven.

Is in die 10 jaar Ds Dijkstra's kijk op de dingen zoo veranderd, dat hij niet meer weet dat hij met het „vrij knus" niet karakteriseert maar caricaturiseert een bij de reorganisatoren in wezen gelijk streven, dat slechts bij hen op de eindelijke consequentie wacht ?

Gelukkig dat v. d. Leeuw het „wij" wat algemeener nam; en dat Ds Dijkstra zich zelf in deze zijn waardeering van de Gereformeerden tegensprak. Hij weet — ik wist dat hij het weet — dat de Geref. een schreeuw in hun ziel hadden! Dit gaat met het knusse niet saam. En hij houde mij ten goede dat ik als voor tien jaar met hem verschil over „de oude Kerk".

Die pretentie, waarde collega, hebben *wij;* en het is uit dien hoofde, dat wij niet vrij knus, maar met heiligen ernst de reorganisatiepogingen aanschouwen in het Nederl. Herv. Genootschap en er bij ons voor alle Geref. belijders in haar het gebed leeft — leefde het er meer! — Breng Heer al uw gevangenen weder! Alle oprechte belijders van de Gereformeerde waarheid zullen het uur zegenen, wanneer het synodale juk wordt verbroken; en het niet meer kan dat 's avonds op denzelfden kansel afgebroken wordt, wat door een trouwe prediking des morgens was gebouwd.

Consequenties hebben ook onze Bondsdagen gebracht ten opzichte van Assen. Dit is verblijdend! En verwacht mag worden, dat dit niet bij een voor een oogenblik onder massale geestdrift aanvaarde groote leuze blijft, doch dit uitgesproken „groszes Wort" door ernstige studie van de daarop betrekking hebbende beginselen, al dieper inhoud mag ontvangen.

Assen ontving daarin een niet onbelangrijke onderlijning; gelijk dit ook geschiedde door de sympathiebetuiging van de Synode der Kerken in Zuid-Afrika.

Wanneer na de vacantie de volgende aflevering van ons Tijdschrift verschijnt zal waarschijnlijk de Synode van Groningen reeds achter den rug zijn.

Zal ze staan in het teeken van „de eenparige vertraging"?

Er zijn echter wel enkele gewichtige punten op het programma. Toen wij schooljongens waren leerde de meester ons over een heel leelijk geval in de geschiedenis het rijmpje van een vrouw, wie het in stukken gesneden lichaam van haar man toegezonden werd met de versregels:

„Vrouwke van Ruyven, aan
deze boutkens kundet gij kluiven".

Ik ben voor 't boutje van het Vrouwenkiesrecht niet zoo bevreesd. Zoovelen hebben het voor Deputaten noch voor een onzer redacteuren aangename judicium geveld, dat het al te versch, en bovendien wat mager was.

Maar het Doctoraat!

De bout zal misschien wel gaan; maar de tanden!

Een Kroniekschrijver is echter niet geroepen om gebitten te beoordeelen; hij mag volstaan met te constateeren, dat men elkaar om zoo'n bout ook wel eens wat al te spoedig de tanden toont.

Ik zie van de trouwe wachthonden op mijn boerenerf liever, dat ze samen de tanden toonen aan den vreemden indringer dan aan elkaar. Vooral als de avonden nogal onveilig blijken!

v. D.

RECENSIEN.

Dr. J. R. Slotemaker de Bruine, **Buiten-Kerkelijke Religie,** Pro Ministerio III. 2. Tweede druk. Gron.—Den Haag J. B. Wolters 1927.

Den eersten druk van dit boek hebben we besproken Geref. Theol. Tijdschr., Jan. 1920. We hebben toen enkele bezwaren geopperd, doch in het algemeen onze erkentelijkheid uitgesproken voor wat Dr. Slotemaker de Bruine gaf. Nu verschijnt na 7 jaren een onveranderde herdruk. Aan de eene zijde begrijpen we dat volkomen. Een minister der Koningin heeft niet de gelegenheid voor ernstige studie. Dr. Slotemaker de Bruine heeft waarlijk niet stil gezeten. Maar toch is het jammer, dat het werkje niet is aangevuld. Vergelijk b.v. Buiten kerkelijke Religie met Joh. de Heers Anti-Christelijke Stroomingen. Dan ziet men hoe veel ernstiger en wetenschappelijker het eerste boek is en men betreurt aan de andere zijde te meer, dat b.v. het Mazdaznisme en andere stroomingen ook niet door Slotemaker zijn behandeld. Was er niet iemand te vinden, die aanvulde, wat hij zelf niet kon doen? Zooals b.v. Hauck de kommentaren van Zahn bewerkte? Al was het maar voor het aanvullen der litteratuur? Juist omdat we het boek waardeeren, spijt het ons dat het onveranderd weer verscheen.

Wij mogen nu ook verder naar de bovengenoemde bespreking verwijzen.

F. W. GROSHEIDE.

Dr. A. van Veldhuizen. **Het Evangelie van Markus.** Derde bijgewerkte druk. Gron.—Den Haag, J. B. Wolters 1926.

Van dit boek hebben we in dit tijdschrift den eersten druk uitvoerig besproken, den tweeden aangekondigd. Dit mogen

we nu ook met den derden doen. Wanneer Van Veldhuizen op het titelblad laat drukken „*bijgewerkt*" dan is dat geen frase. Hij geeft bovendien nog in het voorbericht aan, waarin die bijwerking heeft bestaan. De vertaling is herzien ook in verband met de nieuwe bijbelvertaling. Over dat onderwerp past het mij te zwijgen. Dat de litteratuur bijgewerkt is, spreekt bij Van Veldhuizen vanzelf. De groote lijst (bl. 33—38) bevat alleen titels van werken na 1900 verschenen en loopt tot 1926. Daarvoor mogen we dankbaar zijn. Van Veldhuizen klaagt, dat niet doorzien is, welke consequenties vastzaten aan zijn opvatting van het Messiaansche geheim. Dat zal ik niet ontkennen. Zelf zie ik deze dingen anders, gelijk ik in mijn komm. op Matth. heb ontwikkeld. Ik blijf echter dankbaar, dat de theorie van Bousset inzake Kyrios beslist wordt afgewezen, bl. 31, evenals het eschatologisme van Schweitzer en Joh. Weiss, bl. 32.

Dat overigens het karakter van het boek hetzelfde is gebleven spreekt wel vanzelf. Ik voor mij zou de vertaling hier en daar wat minder alledaagsch willen zien. Men weet, dat Van Veldhuizen het zoo niet in een Bijbelvertaling wil hebben, maar met opzet in Tekst en Uitleg op deze wijze doet. Ook hoop ik van harte, dat eindelijk in een vierden druk verdwijnen zal de uitdrukking op bl. 82, die veel aanstoot gaf en — hoewel verzacht — nog steeds bleef staan.

F. W. GROSHEIDE.

Dr. A. Noordtzij. **Het Probleem van het Oude Testament.** Rede, uitgesproken ter herdenking van den 291sten jaardag van de Rijksuniversiteit te Utrecht, op 26 Maart 1927. Kampen, Kok.

Deze rectorale oratie is vooral in historisch opzicht rijk aan inhoud. De auteur deelt mede uit wat hij door jarenlange studie heeft verzameld, inzonderheid op het gebied van de geschiedenis der canoniek. De hoofdinhoud der rede bestaat in

de bespreking van de Wellhausiaansche opvatting van het Oude Testament, van haar opkomst, haar schijnbare kracht en haar zwakheid, zooals die vooral in de latere jaren steeds duidelijker aan het licht is getreden. Een onderwerp dus, dat reeds geruimen tijd aan de orde van den dag is. Men vindt hier dan ook nogal het een en ander, dat reeds dikwijls is gezegd. Maar — behalve dat ook herhaling en samenvatting haar nut hebben — kleedt Prof. Noordtzij het toch weer aan op eigen wijze. Zoo houdt hij door boven vermelde menigte van historische bijzonderheden voortdurend te belangstelling gaande. En aan de andere zijde geeft hij ook meer algemeene uiteenzettingen, die alleszins de aandacht verdienen, zooals b.v. wanneer hij aantoont (bl. 17 vv.), hoe de nieuwere critiek op het Oude Testament onder invloed stond van de algemeen heerschende anthropocentrische, evolutionistische, subjectivistische denkwijze en zich daarom niet met den geest van het Oude Testament kon vereenigen.

Het zwakke punt is m. i., dat het principieel verschil in Schriftbeschouwing niet genoeg tot zijn recht komt In het historisch overzicht schijnen (de auteur bedoelt dit natuurlijk niet) de orthodoxe en de critische beschouwingen van het Oude Testament „gleichberechtigt" naast elkander te worden geplaatst. De auteur levert op beide zijn critiek, maar doet niet voldoende uitkomen, dat de orthodoxe beschouwing toch principieel in haar recht was.

Ten deele hangt dit zeker samen met het apologetisch karakter, dat de rede in belangrijke mate draagt. In zooverre is er dus eene verontschuldiging voor. Maar aan de andere zijde blijft het toch noodig, in eene dergelijke algemeene uiteenzetting het karakter der Schrift als Woord Gods steeds klaar te doen uitkomen.

RIDDERBOS.

Ds. W. C. Wilcox. **De man uit een Afrikaansch Boschland.** Uit het Engelsch vertaald door Ds. J. Visser. Bruinisse, J. v. d. Wal 1926.

Dit boek bevat schetsen aangaande den zendingsarbeid van den Amerikaanschen auteur in Portugeesch Oost-Afrika. Het is hoogst interessante en leerzame lectuur. De vertaling lijkt me niet al te best ; vooral de zinsbouw (volgorde der woorden) is dikwijls meer Engelsch dan Nederlandsch.

RIDDERBOS.

Twee en veertigste Jaarverslag der Vereeniging tot Christelijke verzorging v. krankzinnigen in Nederland. 's Gravenhage 1925.

Ook dit verslag getuigt weer van „voortvaren" : overal gedachten aan uitbreiding, straks overgaand in bouwplannen. Merkwaardig is ook de statistiek van de patienten naar de kerken waartoe ze behooren. Nederl. Hervormd zijn 38 pct. ; Gereformeerd 15 pct. ; Roomsch-Katholiek 16 pct. ; Israeliet 7 pct. ; tot geen kerk behooren 14 pct. der verpleegden.

RIDDERBOS.

Heinrich von Bernstein, een verhaal uit den tijd van Luther, door *Johannes.* Kampen, Kok.

Een boeiend verhaal.

RIDDERBOS.

Jaarverslagen der Nederlandsche Christen-studentenvereeniging over den cursus 1925—1926.

Het verslag van den secretaris Dr. H. C. Rutgers houdt zich in de inleiding, onder invloed van Dr. Rutgers' Indische reis, speciaal bezig met de zending en met Indië, en bevat dienaangaande belangwekkende mededeelingen en opmerkingen. Aangaande de financiën der Vereeniging wordt medegedeeld, dat deze nu weer gezond zijn, wat vergeleken met den toestand van voor twee jaar een belangrijke vooruitgang is.

RIDDERBOS.

Dr. F. M. Th. Böhl. **De opgraving van Sichem.** Bericht over de voorjaarscampagne en de zomercampagne in 1926. Ruys' Uitgeversmaatschappij, Zeist, 1927.

Op zeer duidelijke wijze beschrijft Prof. Böhl hier de in het vorige jaar op de plaats van het oude Sichem gedane opgravingen, waaraan hijzelf heeft deelgenomen. De lezing zal ieder overtuigen, dat hier reeds nu hoogst belangrijke resultaten zijn bereikt. Men behoeft daarom niet met alle voorstellingen van den auteur mee te gaan (speciaal waar hij over de Bijbelsche geschiedenis spreekt, komt uit, dat hij tegenover de Schrift anders staat dan wij), maar wie belang stelt in historische onderzoekingen, inzonderheid ook zoover deze verband houden met den Bijbel, zal niet anders dan met genot dit belangwekkend relaas kunnen lezen. Behalve dat het aangaande deze bepaalde opgravingen orienteert, is het tevens een der meest praktische hulpmiddelen om in het algemeen aangaande het karakter van de nieuwere opgravingen in Palestina een indruk te ontvangen.

Dr. W. Geesink, **Van 's Heeren Ordinantiën,** Deel IV, tweede onveranderde druk. Kampen, J. H. Kok.

Met dit vierde deel is de tweede druk van Prof. Geesink's groote werk voltooid. Het handelt over de laatste zes geboden, en bevat voorts de registers, die het gebruik van het werk vergemakkelijken. Wat van de andere deelen werd gezegd geldt ook van dit laatste: het bevat een schat van gepopulariseerde Gereformeerde wetenschap, en kan daarom niet te sterk ter lezing en ter bestudeering worden aanbevolen.

RIDDERBOS.